

ארבעה בנים" לאור דרכה של הישיבה

1- מכילתא דרבי ישמעאל - פ' בא - פרשה יח':

בעה בנים הם אחד חכם ואחד רשע ואחד תם ואחד ינו יודע לשאול חכם מה הוא אומר מה העדות החקים ושפטים אשר צוה ה' אלהינו אותנו אף אתה פתח לו לכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. רשע הוא אומר מה העבודה הזאת לכם ולא לו ולפי וציא את עצמו מן הכלל וכפר בעיקר אף אתה הקהה שיניו ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים ולא לך אלו היית שם לא היית נגאל. תם מה הוא אומר זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית דים. ושאינו יודע לשאול את פתח לו שנא' והגדת לבנך וס' ההוא וגו'.

2- תלמוד ירושלמי - פסחים פרק י' דף לז':

גמ' תני ר' חייא כנגד ארבעה בנים דיברה תורה בן חכם בן רשע בן טיפש בן שאינו יודע לשאול. בן חכם מהו אומר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה יי' אלהינו אותנו אף אתה אמור לו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים. בן רשע מהו אומר מה העבודה הזאת לכם מה הטורח הזה שאתם מטריחין עלינו בכל שנה ושנה מכיון שהוציא את עצמו מן הכלל אף אתה אמור לו בעבור זה עשה ה' לי עשה לאותו האיש לא עשה. אילו היה אותו האיש במצרים לא היה ראוי להגאל משם לעולם. טיפש מה אומר מה זאת אף את למדו הלכות הפסח שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן שלא יהא עומד מתבורה זו ונכנס לחבורה אחרת. בן שאינו יודע לשאול את פתח לו תחילה א"ר יוסה מתניתא אמרה כן אם אין דעת בבן אביו מלמדו: מה ההבדלים בין המקורות לעיל?

רמב"ם - סוף הלכות חמץ ומצה - פתיחה להגדה:

סח ההגדה שנהגו בה ישראל בזמן הגלות כך הוא מתחיל על כוס שני ואומר בבהילו יצאנו ממצרים הא לחמא עניא דאכלו בהתנא בארעא דמצרים כל דכפין ייתי וייכול כל דצריך לפסח ייתי ויפסח שתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל שתא הכא דדי לשתא דאתיא בני חורי:

מהר"ל - נצח ישראל - פרק יא':

פרק קמא דקידושין (לו.), "בנים אתם לה' אלקיכם" (דברים יד, א), רבי יהודה אמר, בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים. רבי איר אומר, בין כך וכך קרוים בנים, שנאמר (ירמיה ד, כב) "בנים סכלים". ואומר (דברים לב, כ) "בנים לא אמן בהם". ואומר שעה א, ד) "זרע מרעים בנים משחיתים". ואומר (הושע ב, א) "והיה במקום אשר יאמר לא עמי להם בני אל חיי". מאי אומר, וכי תימא "בנים סכלים" הוא דמקרי "בנים", "בנים לא אמן בהם" לא נקראו "בנים", תלמוד לומר "בנים לא אמן". וכי ימא "בנים לא אמן בהם" הוא דמקרי "בנים", תלמוד לומר "זרע מרעים בנים משחיתים". כי תימא בני מעלי לא מקרי, תלמוד לומר "והיה במקום אשר יאמר לא עמי אתם בני אל חיי", עד כאן: בארו בזה כי לדעת רבי יהודה כיון שבשם "בנים" הצירוף היותר שיש לישראל אל אביהם שבשמים, אם אין עושים מעשה בנים אין ראויים הם לשם הזה, שכבר בטל השם הנכבד הזה. ולדעת רבי מאיר אינו כך, כי שם "בן" נאמר על שהוא יתברך אב ועלה לישראל, ואם ישראל סרו ופרשו מן אביהם - זהו מצד העלול עצמו, אבל מה שהוא יתברך עלה להם - לדבר זה אין הסרה כלל, כי אין ההסרה שלהם רק מצד העלול עצמו, ולא מצד העלה. לכך בכל ענין נקראו "בנים": וקאמר רבי מאיר, לא זה בלבד שנקראו "בנים" כאשר הם סכלים, ופירוש "סכלים" כאשר הם נעדרים החכמה אשר ראוי שיהיה להם, ובשביל העדר קנין החכמה אין ראוי שיתבטל מהם שם "בנים". כי כאשר הם חוטאים בשגגה, שלא יבינו בשביל העדר החכמה, לא יסולק שם "בנים". אבל אינם פושעים שיהיו מזידים יודעים את רבונם ועם כל זה חוטאים.

5- הראי"ה קוק - אגרת תקנ"ה:

ידוע הדרי"ג, ששני דברים עיקריים ישנם שהם יחד בונים קדושת ישראל וההתקשרות האלוהית עמהם. הא' הוא סגולה, כלומר טבע הקדושה שבנשמת ישראל מירושת האבות, כאמור: "לא בצדקתך וגו', י"רק באבותיך חשק ה' לאהבה אותם ויבחר בורעם אתריהם", "והייתם לי סגולה מכל העמים", והסגולה הוא כוח קדוש פנימי מונח בטבע הנפש ברצון ד', כמו טבע כל דבר מהמציאות, שאי אפשר לו להשתנות כלל, כי הוא אמר ויהי", "ויעמידם לעד לעולם". והבי הוא ענין הבחירה, זה תלוי במעשה הטוב ובתלמוד תורה. החלק של הסגולה הוא הרבה, באין ערוך כלל, יותר גדול וקדוש מהחלק התלוי בבחירה, שהסגולה הפנימית לא תתגלה בזמן הזה כ"א לפי אותה המידה שהבחירה מסייעת את גילויה, ע"כ הכל תלוי לפי רוב המעשה וקדושת האמונה ותלמוד תורה. והשי"ת, הנהוג בחסדו בכל דור מסדר הוא את סדרי הנשמות הצריכות להופיע בעולם: לפעמים כח הבחירה מתגבר וכח הסגולה עומד במצב העלם ואינו ניכר, ולפעמים כח הסגולה מתגבר וכח הבחירה עומד במצב הנעלם. וכל עיקרה של ברית אבות, שאיננו פוסק אפילו כשתמה כבר זכות אבות, הוא בא מצד כח הסגולה, ובעקבתא דמשיחא מתגבר ביותר כח הסגולה, שהוא תוכן "זוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה", כלומר לא מצד הבחירה שהיא באה מצד המעשים הטובים שבבנים ומצד התשובה, אלא למען שמו המתגלה ע"י זכירת חסדי אבות.

נסה להסביר את ההבדלים בהתייחסות לבן הרשע ע"פ המקורות הנ"ל.

6- השל"ה הקדוש - מסכת פסחים דרוש ג':

והנה בסודות האלה דבר גדול הוא חכמת החכם בארץ ישראל שהיא לשון הקודש, ובערכו תם בבבל וקורא לו טיפש, ובפילפול דהויות אביו ורבה חכמת החכם בבבל, ובערכו תם בארץ ישראל. וכבר נודע כי סדר האגדה שלנו סודרה בבבל, והא לחמא עניא יוכיח שמסודר בלשון תרגום, ואז חכם מה הוא אומר הוא הפלפול בהנגלה וכמו שכתבתי, ואז התשובה אין מפטירין כדפירשתי. וזה החכם הוא תם בענין ידיעת הסודות בערך החכם שבארץ ישראל, מכל מקום בעת שלומדם ומעיין ושואל ואומר מה זאת, והוא מסמן הדברים שהזכיר החכם עדות וחקים ומשפטים דרך שאלה, והאמת שקאי-אכל התורה, ושואל מה זאת, שיתלה התורה שהיא נצחיית במצרים, והיא חקירה הנ"ל. על כן התשובה בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים, והוא כדפירשתי תלוי בשם יהויה לכל האותות והמופתים. והנה בבבל הורגל יותר בפלפולים הנגלים, על כן אמר ומאריך מה העדות והחקים והמשפטים כו' ומפלפל כדפירשתי, ובעת שלומד מה שאינו הורגל דהיינו הסודות, אומר בקיצור מה זאת, אף שקאי על עדות וחקים ומשפטים כדפירשתי. אמנם שם ר' חייא הוא בארץ ישראל, ושם הרגל החכמה יותר בהסודות והמיעוט בפלפול, ממילא דברי החכם הם הם דברי התם בבבל, ובאת שם בארץ ישראל התשובה על החכם דהתם כמו על התם דהכא, ועל התם דהתם כמו על החכם דהכא ודו"ק:

8- תלמוד בבלי - נזרים

דף מט:

דאמר ר' זירא : **בבלאי טפשיאי**, דאכלי לחמא בלחמא.

7- תלמוד בבלי - סנהדרין דף כז:

אמר רבי אושעיא מאי דכתבינ וזקת לך (את) שני מקלות לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים נועם אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל שמוענימין זה לזה בהלכה חובלים אלו תלמידי חכמים שבבבל שמתבבלים זה לזה בהלכה ויאמר (אלו) [שני] בני היצטר העומדים וגוי ושנים זיתים עליה יצטר אמר רבי יצחק אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל שנוחין זה לזה בהלכה כשמן זית ושנים זיתים עליו אלו תלמידי חכמים שבבבל שמרוורין זה לזה בהלכה כזית:

10 זהרר - פרשת ויחי רלז-ה:

ארי"ש כד אנא בין אינון חברייא דבבל מתכנשי גבאי ואולפי מלי באתגלייא ואינון עיילי לון בגושפנקא דפרזלא תקיפא סתימא מכל סטרין, כמה זמנין אוליפנא לון אורחוי דגנתא דמלכא אורחוי דמלכא...
אמר רבי שמעון, אי הני **בבלאי טפשיאי** ינדעון מלין דרזי דחכמתא על מה קאיים עלמא, וסמכוי על מה קא מתרגשן כד ישתכח בדוחקא, ינדעון שבחא דרב (המונא) ייבא סבא כד אשתכח בנייהו, ולא הוו ידעי שבחיה..

9- תלמוד בבלי - פסחים דף לז ע"ב:

כי סליק רבין אמרה לשמעתייה קמיה דרבי ירמיה ואמר **בבלאי טפשיאי** משום דיתבי בארעא דחשוכא אמריתון שמעתתא דמחשכו:

נסת להסביל את התבליים בהתייחסות לכן החכם והטפש (או התם) ע"פ המקורות תנ"ל.